

СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ТРЕНЕРІВ-ВИКЛАДАЧІВ ЗІ СПОРТИВНИХ ІГОР У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті висвітлено сучасну систему підготовки майбутніх тренерів-викладачів зі спортивних ігор, яка повинна випускати фахівців, здатних вільно й активно мислити, моделювати освітньо-виховний процес підготовки юних спортсменів, самостійно генерувати й утілювати нові ідеї, технології навчання і виховання. З'ясовано, що для формування професійної компетентності майбутніх тренерів-викладачів зі спортивних ігор потрібна стратегія, яка передбачає: цілісність, безперервність і спадковість навчального матеріалу усіх дисциплін навчального плану, що забезпечує підготовку фахівця до професійної діяльності у сфері спорту; спрямованість змісту навчального матеріалу, форм, методів і засобів навчання на становлення і розвиток професійної компетентності майбутніх тренерів-викладачів зі спортивних ігор; відображення в кожній з дисциплін підготовки фахівців компонентів їх професійної діяльності шляхом вирішення завдань, що моделюють, імітують або відображають тренувальну і змагальну діяльність; залучення студентів до активної професійної діяльності на всіх етапах безперервної тренерсько-педагогічної практики.

Ключові слова: формування, професійна компетентність, майбутні тренери-викладачі зі спортивних ігор, вищі навчальні заклади.

Інтенсивний розвиток науково-технічного прогресу призводить до надзвичайно швидкого старіння змісту вищої освіти. Погіршення ситуації пов'язано з переважанням у навчальному процесі малоефективних способів передачі знань, застарілих традиційних форм, методів і прийомів навчання, а також низькою навчальною активністю студентів, які не мають внутрішньої та зовнішньої мотивації до оволодіння професією.

З позицій сьогодення спостерігається серйозний розрив між теоретичною підготовкою майбутніх тренерів-викладачів зі спортивних ігор і професійною діяльністю. У випускників нерідко виникають труднощі під час проведення реальної практичної діяльності зі спортсменами. А. В. Свасьєвим доведено, що “розуміння діяльності тренера, його особистісних і фахових характеристик багато в чому детерміновано обраною парадигмою або науковим підходом (компетентнісним, діяльнісним, функціональним, професіографічним тощо), а також особливостями виду спорту, в якому тренер-викладач реалізує професійну діяльність (циклічний, швидко-силовий, складно-координаційний тощо)” [6, с. 10]. Документи, що регламентують трудову діяльність тренера-викладача, свідчать, на думку А. В. Свасьєва, про їх суперечливість і невідповідність цільовим орієнтирам національних програм розвитку фізичної культури та спорту [6, с. 10].

Мета статті полягає у характеристиці сучасного погляду на формування професійної компетентності майбутніх тренерів-викладачів зі спортивних ігор у вищих навчальних закладах.

Основне завдання дослідження: здійснити теоретичний аналіз наукової літератури щодо характеристики сучасного погляду на формування професійної компетентності майбутніх тренерів-викладачів зі спортивних ігор у вищих навчальних закладах.

Проблема підвищення рівня якості професійної підготовки майбутніх тренерів-викладачів зі спортивних ігор набуває актуальності у зв'язку з процесом модернізації діяльності основних соціальних інститутів суспільства, до яких відноситься система

вищої фізкультурної освіти в Україні. Виникає необхідність в удосконаленні форми, структури, змісту й напрямів підготовки кадрів, зокрема у сфері фізичної культури і спорту. Особливого значення набуває професійна діяльність тренерів-викладачів, які організують позанавчальну діяльність дітей і молоді, спрямовану на розвиток індивідуальних здібностей, виховання морально-вольових якостей юних спортсменів. Необхідність реалізації компетентного підходу у професійній підготовці тренерів Л. А. Беспятова пов'язує з появою нових видів спорту і спортивних дисциплін, а також з динамічними змінами у правилах та регламентах проведення змагань [1, с. 694].

Проблема визначення теоретичних основ методики формування професійної компетентності майбутніх тренерів-викладачів зі спортивних ігор у вищих навчальних закладах є своєчасним завданням сучасних педагогічних досліджень. Це зумовлено низкою чинників, серед яких можна назвати кризу світової і вітчизняної системи вищої освіти, що викликана її недостатньою ефективністю у сфері підготовки конкурентоспроможних фахівців, які не задовольняють вимоги сучасного ринку праці; державну стратегію розвитку освіти, спрямовану на підвищення конкурентоспроможності України на світовому ринку освітніх послуг; перехід на категорії “компетенції”, “компетентності”, “кредит”, “залікові одиниці”, “бакалаврат”, “магістрат” та ін.; концептуальну неопрацьованість компетентнісного підходу, відсутність цілісного досвіду його застосування, тоді як державні освітні стандарти вищої професійної освіти вже формулюються на мові компетенцій (компетентностей).

Успішність вирішення будь-якого наукового завдання визначається якістю методологічного й методичного обґрунтування стратегії і тактики її реалізації. Методологія педагогіки, як зазначає М. Д. Ільязова, є системою знань про основи і структуру теорії, яка визначає засоби отримання нового знання, забезпечує всебічність отримання інформації про об'єкт, що вивчається, тлумачить поняття тієї або іншої педагогічної теорії [3, с. 34].

Проблема професійної підготовки бакалаврів і магістрів фізкультурного профілю тісно пов'язана з удосконаленням освітнього процесу. У сучасних освітніх умовах мова вже йде не просто про передачу знань, умінь і навичок, а про необхідність знаходження способу модернізації процесу навчання, який дасть змогу обробляти великий обсяг інформації. Адже з кожним днем потік інформації зростає, і успішним фахівцем може вважатися той, хто володіє механізмами оперативної обробки отриманих даних. На нашу думку, досягти такого рівня можна завдяки застосуванню компетентнісного підходу у навчанні майбутніх тренерів-викладачів зі спортивних ігор у вищих навчальних закладах.

Аналіз робіт з проблеми компетентності дав змогу Н. В. Нікіфорову виділити три етапи становлення освіти, що ґрунтується на компетенціях [5, с. 12].

Перший етап (1960–1970 рр.) характеризується введенням у науковий апарат категорії “компетенція”, створенням передумов розмежування понять “компетенція” і “компетентність”. Поняття “компетенція” уперше стало використовуватися у США у 60-ті рр. XX ст. у контексті діяльнісної освіти (performance – based education), метою якої було здійснювати підготовку фахівців, здатних конкурувати на ринку праці. Спочатку “компетенції учнів” зводилися до простих навичок, які формувалися в результаті “автоматизації знань” у традиціях біхевіоризму. Цей підхід піддавався справедливій критиці, яка полягала в тому, що компетенції у вигляді практичних знань були недостатніми для розвитку творчості й індивідуальності школярів. Було запропоновано розрізнити два поняття: компетентність і компетенції (competence and competencies). Компетентність стала розглядатися як особистісна категорія, а компе-

тенції перетворилися на одиниці навчальної програми і становили “анатомію” компетентності.

Другий етап (1970–1990 рр.) характеризується використанням категорії компетенція-компетентність у теорії і практиці навчання іноземній мові, а також професіоналізму в управлінні, в навчанні спілкуванню; розробляється зміст поняття “соціальні компетенції компетентності”.

Введення у професійну освіту нових освітніх конструктів –компетентностей, компетенцій – науково обґрунтовано вченими країн Європейського Союзу В. Оскарссоном, Дж. Равеном, В. Хутмахером ще усередині 80-х рр. ХХ ст.

Н. В. Нікіфоров зазначає, що в російській педагогіці поняття “компетентність” як термін для опису кінцевого результату навчання починає використовуватися лише в останній чверті минулого століття [5, с. 12]. До кінця цього періоду дослідники вже не просто говорять про компетентність у різних сферах людської життєдіяльності (педагогічна компетентність, комунікативна, правова), а виділяють у кожній з них різні види. Так, наприклад, структуру професійної компетентності учителя Н. В. Кузьміна включає п’ять її видів: 1. Спеціальна і професійна компетентність у галузі дисципліни, що викладається. 2. Методична компетентність у галузі способів формування знань, умінь учнів. 3. Соціально-психологічна компетентність у галузі процесів спілкування. 4. Диференціально-психологічна компетентність у галузі мотивів, здібностей, сприйняття учнів. 5. Аутопсихологічна компетентність у галузі переваг і недоліків власної діяльності й особистості [5, с. 12].

Третій етап дослідження компетентності як наукової категорії стосовно освіти, який був розпочатий у 90-ті рр. ХХ ст., характеризується появою робіт А. К. Маркової (1993, 1999), Л. М. Митіної (1998), Л. А. Петрівської (1989). У працях цього періоду поняття “компетентність” трактується по-різному: і як синонім професіоналізму, і тільки як одна з його складових. Цей етап розвитку компетентнісного підходу відзначено тим, що в документах ЮНЕСКО обкреслено коло компетенцій, які повинні розглядатися як бажаний результат освіти. Н. В. Нікіфоров вказує, що на початку 1990-х рр. Міжнародною організацією праці в педагогічній науці у кваліфікаційні вимоги до фахівців у системі післядипломної освіти, підвищення кваліфікації і перепідготовки управлінських кадрів було введено поняття “ключові компетенції”, яке починає вказувати вимоги до підготовки фахівців у професійній школі [5, с. 12].

З позицій сьогодення система підготовки майбутніх тренерів-викладачів зі спортивних ігор зазнає серйозних змін у зв’язку із затребуваністю фахівців, здатних вільно й активно мислити, моделювати освітньо-виховний процес підготовки юних спортсменів, самостійно генерувати й утілювати нові ідеї, технології навчання і виховання. О. А. Кривко і В. П. Русанов зазначають, що для випускника вищого навчального закладу це означає оволодіння професійними знаннями і засобами діяльності, які гарантують йому успішність трудової діяльності з отриманої спеціальності і характеризуються як професійно-педагогічна майстерність фахівця [4]. Ця характеристика починає проявлятися і складатися на досить ранніх стадіях професіоналізації, ще в період здобуття освіти, і надалі розвивається в професійній діяльності.

Вибір професії відповідно до інтересів, схильностей, здібностей, тобто за покликанням, зробити досить важко, а іноді й неможливо, тому спочатку повинна вирішуватися проблема доузівської роботи з профорієнтації зі школярами й відбору молоді, здатної до тренерської діяльності. Ця проблема обговорюється педагогічною і тренерською громадою, втім конкретного впровадження результатів у практику не відбувається, зокрема, система іспитів з орієнтацією на відбір абітурієнтів, що мають покликання до вибраної професії, нині повністю відсутня.

О. А. Кривко і В. П. Русанов зазначають, що першим кроком до успішного професійного навчання є якісна, по можливості найбільш точна оцінка потенційних здібностей тих абітурієнтів, які вступають до вищого навчального закладу [4]. Для цього необхідно використовувати комплексний підхід, заснований на попередньому тестуванні рухової і теоретичної підготовленості, професійно-педагогічної спрямованості, індивідуально-психологічних особливостей. Надалі, як зазначають О. А. Кривко і В. П. Русанов, упродовж усього процесу навчання для його ефективності необхідно проводити психолого-педагогічний моніторинг, результати якого дають змогу цілеспрямовано формувати компоненти професійної компетентності тренера зі спорту [4].

Професійно-педагогічна підготовка майбутніх тренерів-викладачів зі спортивних ігор здійснюється у процесі оволодіння ними комплексу дисциплін і предметної підготовки упродовж усього періоду навчання у вищому навчальному закладі. Цим дисциплінам належить основна роль, тому що саме в них знаходять своє конкретне відображення ті знання і уміння, які потрібні для майбутніх тренерів-викладачів зі спортивних ігор у професійно-практичній діяльності. Як зазначають Н. В. Гуціна і Л. Д. Назаренко, з моменту створення факультетів фізичного виховання у педагогічних інститутах (1946 р.) у навчальних планах був введений факультатив “Підвищення спортивної майстерності” [2, с. 6]. Спрямованість цього курсу на досягнення спортивних результатів звужували його можливості у плані професійної підготовки майбутнього фахівця. У 1985 р. за пропозицією науково-методичної ради з фізичного виховання Міністерства освіти СРСР у навчальний план була включена дисципліна “Спортивно-педагогічне вдосконалення” (СПС), у завдання якої входило формування професійних умінь і навичок учителя фізичної культури, а також факультатив “Професійна фізична підготовка вчителя фізичної культури”.

Н. В. Гуціна і Л. Д. Назаренко зауважують, що у Росії у період реформування системи освіти, введення Державного освітнього стандарту вищої професійної освіти першого (1994 р.) і другого (2000 р.) покоління цей факультатив був виключений з програми, а дисципліна “Спортивно-педагогічне вдосконалення” зазнала зміни й дістала назву “Педагогічне фізкультурно-спортивне вдосконалення” (ПФСС) [2, с. 6]. Це привело до посилення спрямованості формування професійних умінь і навичок у студентів при підвищенні рівня спортивної підготовленості.

Професійну діяльність фахівця з фізичного виховання та спорту науковці пропонують уявити у формі трьох основних блоків, кожен з яких має свій зміст і свою структуру: блок особистісних якостей і здібностей фахівця, інтелект і рівень розвитку психічних функцій, необхідних у сфері фізичної культури та спорту; блок професійної діяльності (сукупність усіх видів роботи, усіх основних дій і операцій, що становлять труднощі, спрямовані на досягнення специфічних завдань для фізичної культури і спорту); блок знань, умінь, навичок (що забезпечує виконання професійної діяльності на сучасному рівні досягнень науки й техніки) [2, с. 11]. Ці блоки не існують ізольовано, вони тісно взаємопов’язані і здійснюють значний вплив один на одного.

Висновки. Для формування професійної компетентності майбутніх тренерів-викладачів зі спортивних ігор потрібна стратегія, яка передбачає: цілісність, безперервність і спадковість навчального матеріалу усіх дисциплін навчального плану, що забезпечують підготовку фахівця до професійної діяльності у сфері спорту; спрямованість змісту навчального матеріалу, форм, методів і засобів навчання на становлення і розвиток професійної компетентності майбутніх тренерів-викладачів зі спортивних ігор; відображення в кожній з дисциплін підготовки фахівців компонентів їх професійної діяльності шляхом вирішення завдань, що моделюють, імітують або відо-

бражають тренувальну і змагальну діяльність; залучення студентів до активної професійної діяльності на усіх етапах безперервної тренерсько-педагогічної практики.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо в експериментальній перевірці педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх тренерів-викладачів зі спортивних ігор у вищих навчальних закладах.

Список використаної літератури

1. Беспятова Л. А. Подготовка компетентного профессионально-подготовленного тренера / Л. А. Беспятова // Известия Пензенского государственного педагогического университета им. В. Г. Белинского. – 2012. – № 28. – С. 694–697.
2. Гущина Н. В. Формирование профессиональной компетентности будущего тренера по спортивной аэробике : монография / Н. В. Гущина, Л. Д. Назаренко. – Ульяновск, 2009. – 110 с.
3. Ильязова М. Д. Концепция формирования профессиональной компетентности студентов-социологов / М. Д. Ильязова // Вестник Астраханского государственного технического университета. – 2008. – № 4. – С. 34–45.
4. Кривко О. А. Педагогические технологии при формировании профессиональной компетентности тренера по виду спорта [Электронный ресурс] / О. А. Кривко, В. П. Русанов. – Режим доступа: <http://www.vestnik-kafu.info/journal/22/901/>.
5. Никифоров Н. В. Формирование профессиональной компетентности будущих педагогов-тренеров по вольной борьбе : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Никита Васильевич Никифоров. – Якутск, 2009. – 196 с.
6. Сватъев А. В. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутнього тренера-викладача до професійної діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 “Теорія та методика професійної освіти” / А. В. Сватъев. – Запоріжжя, 2013. – 40 с.

Стаття надійшла до редакції 05.08.2014.

Левкив В. И. Современный взгляд на формирование профессиональной компетентности будущих тренеров-преподавателей по спортивным играм в высших учебных заведениях

В статье раскрыта современная система подготовки будущих тренеров-преподавателей по спортивным играм, которая должна выпускать специалистов, способных свободно и активно мыслить, моделировать образовательно-воспитательный процесс подготовки юных спортсменов, самостоятельно генерировать и воплощать новые идеи, технологии учебы и воспитания. Определено, что для формирования профессиональной компетентности будущих тренеров-преподавателей из спортивных игр нужна стратегия, которая предусматривает: целостность, непрерывность и наследственность учебного материала всех дисциплин учебного плана, обеспечивающего подготовку специалиста к профессиональной деятельности в сфере спорта; направленность содержания учебного материала, форм, методов и средств учебы на становление и развитие профессиональной компетентности будущих тренеров-преподавателей по спортивным играм; отражение в каждой из дисциплин подготовки специалистов компонентов их профессиональной деятельности путем решения задач, моделирующих, имитирующих или отображающих тренировочную и соревновательную деятельность; привлечение студентов к активной профессиональной деятельности на всех этапах непрерывной тренерско-педагогической практики.

Ключевые слова: *формирование, профессиональная компетентность, будущие тренеры-преподаватели по спортивным играм, высшие учебные заведения.*

Levkiv V. The Modern View on the Professional Competence Formation of Coaches in Sports Games in Universities

Intensive development of science and technology leads to extremely rapid aging of the higher education content. The worsening due to the prevalence in the educational process of inefficient methods of knowledge transfer, dated traditional forms, methods and techniques of training, and low educational activity of students who do not have internal and external motivation

to skills development. Today there is a serious gap between theoretical training of future coaches in sports games and professional activities.

The purpose of the article is to characterize the modern view of the professional competence formation of coaches in sports games at universities.

The modern system of training of future coaches in sports games should produce professionals capable freely and actively think, design educational process of young athletes' training to generate and implement new ideas, training and education technologies.

To form the professional competence of coaches in sports games there is a need in a strategy that includes: integrity and continuity of educational material on all subjects of the curriculum that provides training for professional work in the field of sports; educational material, forms, methods and means of education focused on the formation and development of professional competence of coaches in sports games; each of the disciplines of specialists training should contain a component of their professional activities through solving of problems modeling, simulating or reflecting training and competitive activity; engaging students in active professional work in every phase of continuous coaching and educational practice.

Key words: *formation, professional competence, future coaches in sports games, universities.*